

KAPITTEL I

Nødvendigheten av en universitetskamp

Aksel Tjora

Universiteter og høyskoler er noen av statens største institusjoner, med ansvar for å ivareta høyere utdanning, forskning på internasjonalt nivå, innovasjon og utvikling av nye idéer og dessuten formidling av kunnskap til allmennheten. De norske universitetene har innholdsmessig vært preget av stor stabilitet, men har i de siste ti til tjue årene opplevd endringer knyttet til målstyring basert på studie- og publikasjonspoeng (såkalte tellekanter), profesjonalisering av ledelse og administrasjon (Ese 2019) og en fortsatt pågående strukturreform (KD 2015). Strukturreformen endrer institusjonenes lokalisering, størrelse og struktur, særlig gjennom fusjoner. I 2019 har vi sett tydeligere tegn på dramatiske endringer som følge av strukturreformen, for eksempel ved Nord Universitets styrebeslutning om nedleggelse av studiesteder på Nesna og i Sandnessjøen. Målstyringen har kommet inn i sektoren som en del av en ideologi innenfor det offentlige, såkalt *New Public Management*, men har ikke dramatisk endret faktisk forsknings- og undervisningspraksis, takket være betydelig «treghet i systemet». Denne tregheten er ikke minst knyttet til

de vitenskapelig ansattes særlige uavhengige og selvstendige posisjon, beskyttet av universitets- og høyskoleloven (KD 2005), som gjør det mulig å opprettholde «standhaftige» spesialinteresser innenfor undervisning og forskning, publisering og formidling i ulike kanaler til tross for endrede strukturer.

I tillegg til slike strukturelle endringer ser man i sektoren en rekke problematiske forhold som har sin opprinnelse internt. Dette har blitt tydelig i de siste årene, med varslinger om diskriminering og mobbing, dårlige arbeidsvilkår for midlertidig ansatte og stipendiater, liten bedring i kjønnsbalanse blant de vitenskapelig ansatte og generelt dårlig og til dels destruktiv arbeidsmiljø og tilsvarende arbeidskultur ved enkelte institutter. Denne bokas forfattere og redaktør er ikke blind for slike problemer, men vektlegger i første omgang hvordan strukturelle endringer innenfor høyere utdanning og forskning over tid ser ut til å kunne snevre inn institusjonenes brede samfunnmessige rolle.

Universitetets særegenhet

Ifølge Collini (2012:7) bør universitetet som institusjon kunne tilfredsstillende minst fire krav:

- at det tilbyr utdanning utover videregående profesjonell opplæring,
- at det tilbyr avansert akademisk arbeid eller forskning utover løsning av umiddelbare praktiske problemer,
- at disse aktivitetene forfølges av flere ulike disipliner,
- at det nyter en viss grad av institusjonell autonomi for å gjennomføre disse oppgavene.

Men vi har, slik jeg ser det, kommet til et punkt hvor endringer i styring og strukturering av sektorens institusjoner er i ferd med å ødelegge en del av den betydningen universiteter og høyskoler har *som samfunnsinstitusjon*: statsfinansiert, uavhengig (av økonomiske og politiske særinteresser) og ansvarlig overfor samfunnet *som helhet*. En indikasjon på denne uavhengigheten har vi i de ansattes mulighet til offentlig og eksplisitt å kritisere egen organisasjon og styringen av denne, sine egne ledere og sin egen eier, staten selv. At vi i dag merker en tilbakeholdenhet (til og med en frykt i enkelte tilfeller) når det gjelder å ytre kritikk, antyder et vesentlig tap av de ansattes uavhengighet og frihet. At vi ikke kan ta for gitt ansattes frie stilling og institusjonenes uavhengighet, tydeliggjøres ved utviklingstrekk i land vi kan sammenligne oss med, som Danmark, Nederland og Storbritannia, som typisk ligger noe foran utviklingen i Norge. Fra disse landene ser vi på mange måter hva vi er i ferd med å møte. Det dreier seg om en situasjon hvor institusjonene i større grad må finansiere egen virksomhet, ved eksterne forskningsmidler og populære studieprogrammer, og hvor kun noen få «eliteinstitusjoner» kan opprettholde grunnforskning og undervisning innenfor smale disipliner. Dette betyr at universitetenes faste vitenskapelig ansatte (professorer og førsteamanuenser) i stadig mindre grad kan opprettholde sitt ansvar for grunnforskning og langsiktig fagutvikling, noe som vil føre til stagnasjon på fagområder som ikke er privilegert med solid ekstern finansiering. Universitetenes uavhengighet utfordres også ved at kritiske stemmer blir oppsagt (Danmark, Storbritannia), og ved at arbeidsforhold i økende grad baseres på timebetaling uten fast ansettelse (Storbritannia). Den økonomiske usikkerheten som dette skaper, fører til mindre kritikk.

Vi er fortsatt et stykke unna en slik virkelighet i Norge, men utviklingen er entydig nok til at noen av oss forsøker å rope et varsko. Denne antologien er et resultatet av en indre uro hos

mange av oss som jobber i ulike institusjoner i sektoren. Boka representerer ulike varianter av «indremedisinsk» kritikk av utviklingen sett innenfra, framført av vitenskapelig ansatte, fra professorer til stipendiater, samt studenter som sitter tett på virksomhetens indre liv. Selv om vi i Norge har en høy grad av stabilitet i sektoren, merker vi en sentral (departemental og delvis institusjonsforankret) reformiver som mange av oss vil hevde at over tid vil kunne skade sektorens brede virksomhet og særtrekk, så som opprettholdelse av teoretisk forskning og smale studieprogrammer som ikke synes relevante for verken økonomisk vekst, næringsutvikling, profesjonsutdanning eller effektivisering av offentlig sektor. Det er særlig en tydeligere topptung strategitenkning som truer slike særtrekk.

Tydeligere strategisk tenkning

Institusjonenes utarbeiding av strategier og «utviklingssamtaler» med Kunnskapsdepartementet tydeliggjør ikke bare en større toppstyring, men også en idé om institusjonene som leverandører av politisk prioriterte utdanninger og forskningstema. På det første NTNU-styremøtet jeg deltok i, som medlem valgt inn blant fast ansatte i 2017, etterspurte jeg et argument for behovet for en strategi i det hele tatt, all den tid institusjonen (og sektoren) i så stor grad preges av stabilitet. Svaret – særlig formidlet fra eksterne styremedlemmer – var at en formulert strategi kommuniserte noe av betydning for verdenen utenfor NTNU. Selv om dette er et argument jeg i noen grad kan akseptere, er det likevel noe med strategiutforming for et statlig finansiert universitet som skurrer i mine ører. I NTNU-styrets revidering av strategien «Kunnskap for en bedre verden» var det i utkastet under overskriften «En endringsvillig organisasjon» formulert at «Økt endringstakt i verden rundt oss krever at vi endrer oss raskere enn før». I

diskusjonen om strategien pekte jeg på at universitetets uavhengighet er viktig, og at vi vil være innstilt på endringer, men også at vi må ivareta universitetets grunnleggende og vedvarende verdier, som en kritisk stemme overfor (og potensiell korreks til) samfunnets besettelse av innovasjon og økonomisk vekst. Eller sagt på en annen måte: Om det er slik at verden er i så rask endring, er det kanskje på sin plass med et universitet som kan holde en form for nøktern og stabil analytisk avstand til dette (påståtte) endringsbehovet. I det ferdige strategidokumentet er formuleringen derfor endret til «Økt endringstakt i verden rundt oss krever at vi endrer oss raskere enn før, men at vi samtidig tar vare på universitetets grunnleggende rolle og verdier» (NTNU 2017:13). At et innspill knyttet til uavhengighet og stabilitet må komme som tilleggs-kommentarer til et gjennomarbeidet førsteutkast, antyder slike strategidokumenters hang til eksternt rettet markedstenkning¹. Ikke minst legger slike dokumenter til grunn en tanke om konkurranse og posisjonering nasjonalt og internasjonalt som er relativt ny for norske statlige institusjoner, som ellers har vært preget av en slags *anstendig beskjedenhet*. Det forretningsideologiske grunnlaget for slike strategiske formuleringer trenger en større oppmerksomhet enn det man har gitt denne tenkningen til nå.

Økt konkurranse

Kontrasten mellom en etablert uavhengighet for institusjonene og deres ansatte og et statlig og politisk motivert påtrykk for større konkurranse er på ingen måte et norsk fenomen, men noe vi har sett i en rekke europeiske land de siste tjue år. Både i England og Danmark (to stater som vi i akademisk sammenheng liker å sammenligne oss med) har vi sett et betydelig press, for eksempel krav om at fast ansatte skaffer ekstern finansiering,² og, særlig i England, en betydelig økning i hva studenter skal måtte betale i «skolepenger»

for sine studier. Vi er i Norge tilgodesett med en god statlig finansiering av universitetene, men det store reformtrykket som vi har hatt de siste tjue år (se kapittel 20), antyder en større endring i form av markedstilpasning, økonomisk tenkning (return-on-investment) og målstyring (New Public Management), ansatt (profesjonell) ledelse, sentralisering og standardisering (fusjoner). En økt vekt på det tellelige blir ansett som nødvendig i disse endringene. Vi kommer innom mange slike aspekter i denne antologien.

Det finnes mange ulike metaforer eller modeller som forsøker å beskrive dagens universiteter og hvordan de endrer seg. Man kan snakke om det *administrerte universitetet*, som ifølge Brewer (2013:105) handler om administratorer og ledere som omformer universitetene til forretningsvirksomhet, og som er mistenksomme overfor de vitenskapelig ansattes motstand. Andre metaforer har vi i markedsuniversitetet, industri- eller forretningsuniversitetet. De peker alle i retning av en konsernmodell hvor en enhetlig ledelse jakter på mest mulig inntjening i konkurranse med andre universiteter på et nasjonalt og/eller internasjonalt marked, og hvor kunnskap som kan anvendes for innovasjon og industriutvikling, blir prioritert (Docherty 2014). Som metaforer flest tydeliggjør disse *noen* aspekter ved utviklingen, selv om administrasjonen også kan være *sosialiseringorientert* heller enn *markedsorientert* (Nash 2019).³

Universitetet som fagfellesskap og utfordringen ved dette

I universitetene er de faglige fellesskapene mellom vitenskapelig ansatte (professorer og førsteamanuenser) preget av at man tar vare på det rent faglige heller enn at man følger lokale organisatoriske strukturer. Dette betyr i praksis at de definerer mange av sine egne oppgaver ut fra faglige interesser og hensyn. Konferansedeltakelse,

redaksjonsarbeid, prosjektdeltakelse, utarbeiding av manuskripter, vurdering av andres manuskripter⁴ og lignende skjer som regel uten at den ansatte har blitt bedt om dette av sin leder, men fordi slike aktiviteter oppleves som viktig i et kollegafellesskap. En slik «dugnadsholdning» gjennomsyrrer de fleste fagmiljøene ved universitetene, hvor de ansatte også har lovfestet en særlig uavhengighet gjennom universitets- og høyskoleloven (KD 2005). Et grunnlag for denne dugnadsånden har vi i de vitenskapelig ansattes *kosmopolitiske* orientering (Gouldner 1957, 1958): De er mer opptatt av eget fagfelt, egen spesialitet eller disiplin enn hva som skjer lokalt «på instituttet», og mye av arbeidet (særlig forskningen) foregår på ubyråkratisk vis – og på personlig nivå – på tvers av institusjoner, mellom ulike byer og land. Den svenske sosiologiprofessoren Stefan Svallfors frykter at velfungerende forskningsmiljøer kan komme til å bli skadet av «forskningspolitiske klumpigheter», og er mest bekymret over at ingen synes å ville undersøke dette (Svallfors 2016:145). På den ene siden er den dugnadsaktige organisasjonsmodellen godt forankret i UH-sektoren historisk sett, men den kjennetegner også nyere kreativ industri som jobber seg bort fra hierarkiske strukturer og dyrker fram idéer som får sine inkubasjonsfaser innenfor en kultur av «flow» heller enn tidlig kritikk (Benedich-Björkman 2016). Det er en viss ironi ved utviklingen i universitetssektoren, som synes å sette slike former for organisering under press, mens virksomheter som ellers søker etter kreativitet, hermer etter viktige aspekter ved autonomien universitetenes ansatte tradisjonelt har hatt.

Fra refleksjon til produksjon

De mange endringene bærer preg av økt byråkratisering i sektoren, hvor de ansatte blir utsatt for et strengere kontrollregime. For de vitenskapelig ansattes del innebærer dette målbar

rapportering av sin aktivitet, i *produserte* publikasjons- og studiepoeng og oppnådd forskningsfinansiering (i kroner) fra eksterne bidragsytere. Dette skaper et betydelig press på de ansatte, som kommer til uttrykk ved at en mer *produksjonsorientert* struktur og ordbruk fortrenger den eksisterende akademiske kulturen som er (eller har vært) mer *kunnskaps-* eller *refleksjonsorientert*. En del av denne utviklingen mot målstyring går under betegnelsen New Public Management (NPM) og innebærer at begreper fra industrien (produkter, produksjon, kunder etc.) tas inn, samt at man innfører kvantitative konsepter relatert til måloppnåelse og brukertilfredshet.

I betydelig grad er slike endringer knyttet til en finansieringsmodell for høyere utdanning som kom i 2003 med innføring av *studiepoengproduksjon*. Institusjonenes *produksjon av vektall* har også tidligere hatt betydning for deres budjetter, men den resultatbaserte finansieringen blir tydeligere og favner flere faktorer. Det tydeligste tegnet på dette er innføringen i 2006 av et *tellekantsystem* som finansierer en del av institusjonenes budsjett på bakgrunn av vitenskapelige publikasjoner (Elvebakk og Enebakk 2006). Siden den gang har vi hatt en utvikling som mer eksplisitt skaper et økt *produksjonspress* knyttet til de ansattes forskning, helt ned på individnivå. Forventninger «ovenfra», helt fra rektorat, om å publisere mer i de mest anerkjente vitenskapelige tidsskriftene innenfor eget fag slår ned i oss alle. På undervisningssiden styrkes produksjonen ved ansattes økte ansvar for aktiverende og støttende undervisning slik at studentene skal kunne bestå sine eksamener. Men i egen praksis oppfatter jeg dette som et anliggende mer på instituttnivå enn for meg som individuell underviser.

Endringene kan knyttes til NPM, men også mer generelt til det som går under betegnelsen *managerialism*, en tro på at ledelse og ledere trengs for å håndtere sosiale og økonomiske oppgaver (Ese 2019:51). En slik ledelsesideologi hviler på fire

søyler, (1) troen på ledelse som et sett av generiske ferdigheter anvendelig på tvers av virksomheter, (2) at ledere skal gis betydelig autoritet og ansvar, (3) klokkertro på insentivstrukturer for å forbedre individuell og organisatorisk «performance» og (4) troen på definering og måling av arbeidsprosesser og -oppgaver (Boston 2011).

Endringene i sektoren kan i verste fall innskrenke tiden som brukes på faglig refleksjon og diskusjon med studenter. De ansattes faglige identitet kan imidlertid motvirke noe av effekten av dette, siden professorens hverdag bare delvis er styrt av institusjonen. Mens institusjonen kan gjennomgå store formelle endringer på kort tid, vil kulturelle og praktiske endringer gå tregere, og elementer av det vi ofte forbinder med en såkalt *Humboldt-modell*, kan opprettholdes. Humboldt-modellen er oppkalt etter tyske Wilhelm von Humboldt, som reformerte de prøyssiske universitetene på begynnelsen av 1800-tallet. Det *Humboldtske vitenskapsideal* innebærer at vitenskapen skal være autonom. Staten skal stille med økonomiske ressurser og det organisatoriske, men ikke involvere seg i det intellektuelle arbeidet (von Lüde 2012:150). Det ligger fire premisser til grunn for modellen, (1) kobling mellom undervisning og forskning (siden ingen kunnskap er permanent), (2) at professorene står fritt til å undervise og forske på det de vil, og studentene til å studere det de vil, (3) at universitetet (campus) er fysisk frikoblet og isolert⁵ fra samfunnet for størst mulig uavhengighet og (4) en etablering av «seminaret» (den åpne diskusjonen) som den sentrale arenaen for utveksling og utvikling av kunnskap (Ese 2019:26-27). Det diskuteres om det Humboldtske universitet er et ideal mer enn en faktisk (historisk) praksis, og vi bør betrakte modellen med et kritisk blikk, som elitistisk, hierarkisk og autoritær.⁶ Det den ene aktøren kan oppfatte som kollegialitet, kan den andre oppfatte som maktmisbruk og utnytting, siden formelt sett flate strukturer gjerne vil kunne skjule faglig posisjonsmakt.

Humboldt-modellen kan likevel betraktes som en relevant idealtipe for å diskutere universitetets *rolle i samfunnet*: at universitetet skal forvalte og utvikle kunnskap og vitenskap som i seg selv er verdifull, at det skal stå for dannelse av gode og ansvarlige samfunnsborgere og opprettholde en uavhengighet som grunn for reflektert kritikk av samfunnets utvikling.

Om man sammenligner en teoretisk Humboldt-modell (med vekt på refleksjon) og en teoretisk markedsmodell (med vekt på markedstilpasset produksjon), kan man tydeliggjøre skiftet av idelaer i universitetssektoren (som vist i tabell 1).

	refleksjonsmodell	markedsmodell
kunnskap	som teori og refleksjon	som instrumentell
forskning	som nysgjerrighet	som investering
studier	for læring	for vitnemål
styring	faglig-kollegial	strategisk
ledere	valgt blant kolleger	ansatt av sine overordnede
leders lojalitet	til kolleger og fag	til sin leder (oppover)
administrasjon	som støtte	som styring og kontroll
koordinering	horisontalt ved tillit	vertikalt (nedover) ved styring
transaksjonskostnader	lave	høye

Tabell 1. Oversikten viser skjematisk forskjellene mellom det vi kan kalle en refleksjonsmodell og en markedsmodell for universitetssektoren (utvidet fra Tjora 2015:4). De ulike karakteristikkene i de to modellene er å betrakte som idealtypiske, det vil si at de to kolonnene ikke finnes som reelle institusjoner, men at ulike institusjoner (til ulike tider) vil ligne mer på den ene enn den andre kolonnen.

Økonomisk rasjonalitet

Når universitetene i større grad administreres som bedrifter i en form for markedsmodell, oppstår det både hurtige endringer og endringer som går over lang tid. De hurtige endringene ser vi særlig ved fusjoner og ved høyskoler som bytter navn og får universitetsstatus. De langsiktige endringene kan være vanskeligere å observere, men er knyttet til endret oppmerksomhet i faglig praksis. Forskningen endres over tid fra langsiktig faglig prioritering til kortsiktig styring ved utlyste satsinger, fra Forskningsråd og EU. Undervisningen endres ved overgangen til masseuniversitet, fra vekt på selvstendighet og refleksjon til vekt på tett oppfølging og oppgaveløsning. Fortsatt benytter vi den tradisjonelle forelesningen, selv om denne læringsformen har møtt mye kritikk, delvis rettmessig, men også noe unyansert. En slik organisering av læring stammer fra en tid hvor den lærde underviste sine disipler uten bøker og internett. Etter kvalitetsreformen har det blitt satt søkelys på mer aktive læringsformer, i «et helhetlig læringsmiljø» (KUF 2001). En mer aktivitetsbasert læringsform betyr imidlertid en mindre vekt på vitnemål/eksamen og mer ressurser til undervisning, noe som strider mot en strategisk markedsmodell. Dermed har kvalitetsreformen i stor grad blitt en *overfladisk reform*, det vil si hvor lite endres i undervisningspraksis, men hvor de byråkratiske overbygninger (at det kan krysses av for formell studentevaluering, studieprogramkoordinering, digitale læringsplattformer og sentralisert kvalitetskontroll ved NOKUT⁷, etc.) antyder fornyet pedagogikk.

Reformen innebærer også en ny finansieringsmodell, som ble satt i drift i 2003, hvor en betydelig del av universitetenes budsjetter bestemmes av avlagte studiepoeng, det vil si summen av alle eksamener institusjonens studenter har bestått. Studentene blir en økonomisk ressurs for universitetene så lenge de

avlegger nok studiepoeng, men blir en ren belastning når de blir forsinket, tar færre studiepoeng enn normert eller faller fra. Denne finansieringen kan få ulike utfall. På den ene siden kan universitetene tjene på å utvikle og opprettholde «billige» studieprogram som man med få ressurser kan sluse mange studenter gjennom. Å dytte 200 studenter inn i forelesningssalen og la professoren ta ansvaret for en monolog, et sparsommelig øvingsopplegg og en industriell form for eksamen (helst flervalsoppgaver med automatisert sensur) genererer bra med overskudd. Dermed representerer den monologiske forelesningen ikke bare et tradisjonelt (eller kanskje til og med gammeldags) opplegg for læring, den gjenspeiler også en økonomisk modell hvor studiepoeng *produseres* på mest mulig effektivt vis.⁸ Her kan populære og bredt anvendelige samfunnsvitenskapelige bachelorfag, som sosiologi og psykologi, generere penger som institusjonen kan omfordele til andre aktiviteter. På den annen side vil mer aktive undervisningsformer også i slike fag kunne sikre en bedre gjennomstrømming, det vil si at flere oppmeldte studenter består eksamen.⁹ I begge tilfeller vil studiepoengøkonomien kunne påvirke pedagogikken: En økonomisk rasjonalitet får betydning for prioritering av ressurser til undervisning og pedagogisk opplegg.

Mot en universitetsindustri

I en del andre land, som Storbritannia, USA og Australia, er en slik «universitetsindustri» kommet mye lenger, blant annet fordi man har en modell hvor studentene betaler skolepenger¹⁰ til institusjonen for å kunne studere. Her blir universitetene i stadig større grad å betrakte som foretak drevet som bedrifter som enten skal generere overskudd til sine private eiere (som ofte i USA) eller dekke egne kostnader som offentlige institusjoner

(som ofte i Storbritannia). Vi får dermed en form for «akademisk kapitalisme» (Kjeldstadli 2010), hvor universitetene i mindre grad drives som offentlige forvaltere av kunnskapsutvikling, enn som bedrifter som selger vitnemål og formell prestisje i et internasjonalt utdanningsmarked. I Norge er denne utdanningskapitalismen per dags dato tydeligst i et økende press mot universitetene for å utvikle og tilby (selge) etterutdannings-tilbud (under det velklingende begrep «livslang læring») til bedrifter og privatpersoner.

Også forskningen ved universitetene er gjenstand for en markedslogikk. Man ser utsagn som «kunnskap er det vi skal leve av etter oljen», og forskningen blir mer program-, utlysings- og innovasjonsrettet. I en historisk amerikansk kontekst peker Elisabeth Popp Berman (2012) på hvordan ulike *institusjonelle logikker* eksisterer side om side fra 1960-tallet, og at markedslogikken blir en sterkere konkurrent til en tradisjonell vitenskapslogikk utover på 1980-tallet. Et sentralt poeng fra Berman er at det ikke er svakere offentlig finansiering av de amerikanske universitetene som skapte dette skiftet, men et statlig påtrykk mot universitetene for å se det økonomiske potensialet i akademisk kunnskap og en gryende idé om teknologisk innovasjon som den nye motoren for økonomisk vekst etter stagnasjonen på slutten av 1970-tallet. Når universitetenes forskning og vitenskapsproduksjon over tid endrer status fra «ressurs» til «motor» for økonomisk vekst, endres institusjonenes prioriteringer over tid (Berman 2012:3). Det blir etter hvert tatt for gitt, også av politikere og næringsliv, at «knowledge *should* be commodified and sold» (Connell 2019:123, original kursivering). Opptatthet av patenter, etableringer av såkalte TTO («technology transfer offices») og innovasjonssentra antyder også i norsk sammenheng en tydeligere teknologisk og økonomisk drevet markedslogikk bak forskningen.

Universitetet som samfunnsinstitusjon

I Norge er universiteter og høyskoler i all hovedsak statlige institusjoner, med solid grunnbevilgning. Dette gir ansatte betydelig uavhengighet, beskyttet av faste stillinger og den tidligere nevnte universitets- og høyskoleloven. Vi skal derfor ikke overdrive hvordan utviklingen i sektorens økonomiske rammer skaper endringer i praksis. Vi har i så måte tidligere vært inne på at professorer og førsteamanuenser skaper stabilitet i sitt arbeid selv om økonomiske og byråkratiske rammer endres, på bakgrunn av sin *kosmopolitiske orientering* (Gouldner 1957, 1958), som tillegger lokale strukturelle premisser begrenset betydning.

Når de av oss som kritisk følger med på sektorens utvikling, kan observere at mange av endringene synes å konvergere – om dog sakte – mot en form for industriuniversitet, frykter vi at universiteter og høyskoler over tid mister noen av sine særtrekk og kanskje sågar berettigelse. Vi er bekymret over en utvikling i sektoren som i minkende grad gir rom for universitetenes rolle som samfunnsinstitusjoner i et deltakerdemokrati som det norske. Kort sagt er det snakk om:

- tydeligere strategisk styring av hver enkelt institusjon med økt profesjonalisering av ledelse (som nå er ansatt heller enn valgt),
- større andeler av budsjettene i strategiske satsinger,
- forskning som «return on investment» (Alvesson 2012) utløst ved eksterne midler fra Forskningsråd og EU heller enn basert på nysgjerrighet og samfunnsrelevans,
- sentralisering – eller «klumping» – av *strategiske*

forskningsmidler til større prosjekter og sentra som anses som «eksellente»,

- økende andel av publisering og undervisning på engelsk, ofte for et meget spesialisert publikum, på bekostning av utviklingen av et norsk fagspråk og bred formidling til allmennheten,
- større vekt på telling og måling av både studie- og publikasjonspoeng,
- tro på at såkalt åpen forskning skal virke demokratiserende, mens allmennformidling ikke verdsettes,
- økt vekt på patenter og økonomisk tellbar innovasjon og næringsutvikling.

Slike utviklingstrekk har vært påpekt i bøker, kommentarer og kronikker, både i Norge og i andre land, og er også å gjenfinne i ulike offentlige utredninger og proposisjoner. Noe av det mest påfallende er dog at det ikke finnes kunnskapsgrunnlag for at disse endringene genererer mer god forskning. En haug av reformer (se kapittel 20) kan riktignok vise politisk styringsvilje, men neppe stor innsikt i hvilke mekanismer som gjør at institusjonene i sektoren faktisk fungerer så bra med et minimum av kontrollmekanismer. Det er ingen som kan peke på om etableringen av eksellensmiljøer eller topptunge strategiske satsinger har effekt, og de må heller ses på som trendy enn påviselig verdifulle; de er rett og slett «på moten» (Svallfors 2016). Faren for at vi mister mange av kvalitetene ved universitetene i slike endringer, er stor, dersom gode særtrekk ved institusjonene over tid er «lost in translation» (Øfsti 2016). Kanskje er det slik

at mange av universitetenes spesielle kvaliteter er «neglected, misdescribed, undervalued, or suppressed» (Collini 2012:xiii), og at en ny verdsetting (også fra politisk hold) mest handler om å vinne tilbake en anerkjennelse av disse.

Selv om de norske universitetene har hatt stor autonomi, har de også alltid vært tett knyttet til samfunnet. For eksempel har vi i samfunnsforskningen lange tradisjoner for aksjonsforskning og industrisamarbeid. Vi har også tydelige føringer i forskningspolitikken og mange koblinger mellom Forskningsrådet og de ulike departementene. Derfor er de store planene for såkalt åpen forskning, drevet fram innenfor EU-finansieringssystemet (som programmet Horizon 2020), ikke nødvendigvis radikale i en norsk sammenheng. De er ment å innebære en demokratisering av forskningen til nytte for hele samfunnet. Tanken om at forskning skal være relevant, nyttig og inkluderende, er neppe ny,¹¹ og dette kan nok også antyde fraværet av rendyrkede Humboldt-universiteter i den norske UH-historien. Likevel er det grunn til å betrakte påtrykket for åpen forskning med en viss kritisk refleksjon, siden denne «bevegelsen» kan antyde et forsøk på å redusere det nivået vi har av *nysgjerrighetsdrevet forskning*. Ifølge Philip Mirowski (2018) bør arbeidet for åpen forskning forstås som en markedsorientert «plattformkapitalisme», på basis av voksende mistillit til forskning og forskere, en oppfatning om at forskningen er for treg, og at den er udemokratisk. Han mener at bevegelsen henger sammen med et politisk prosjekt for å avvenne universitetssektoren fra statsstøtten (som i USA har pågått i tre tiår) og gjøre forskning og undervisning lydhør for markedet heller enn rettet mot kulturell dannelse og sivilisasjonsutvikling (2018:188). Når ikke bare publikasjoner, men også empirisk materiale (data) av ulike slag skal gjøres åpent tilgjengelig, legges det til grunn en idé om empiriske data som objektive, som alle skal kunne bruke, uten medfølgende metodiske overveielser. Vi risikerer å skape en forventning om konkret

kortsiktig nytte av en stadig større del av forskningen, noe som kan komme til å ramme den langsiktige forskningen, «the slow research» (Berg og Seeber 2016), hardt. Gode intensjoner kan ødelegges av liten innsikt i eksisterende praksis og en tenkning om at «one size fits all».

En interessant parallell er trukket fram av Joan Wallach Scott (2019). Hun er opptatt av hvordan det står til med den akademiske friheten, og at den i amerikansk sammenheng ikke representerer noe nytt problem. Allerede i 1916 problematiserte sosiologen Thorstein Veblen «businessmodeller» ved universitetene, og politiker og forfatter Upton Sinclair kritiserte koblinger mellom universiteter og store foretak i 1923 (Scott 2019:40). En helt annen form for kritikk av amerikansk akademia kom fra politisk hold under McCarthy-tiden på 1950-tallet, da hundrevis av akademikere ble forhørt for å avdekke potensielle kommunismesympatier, og senere på 1990-tallet, da konservative politikere angrep den akademiske elitens «politiske korrekthet». Dette har blitt «fulgt opp» i senere tid, ikke minst med Donald Trumps antielitistiske og antiintellektuelle utspill, hvor vel-dokumentert forskning mistenkeliggjøres som syensing på politisk grunnlag (Scott 2019:2–3). I et slikt lys bør åpen forskning og samfunnsrelevans løftes fram som gode prinsipper, men ikke uten godt begrunnede refleksjoner som også tar hensyn til ulike forskningstradisjoners særegenheter.

Hvor går vi?

Som nevnt tidligere har utviklingen av mer industrielle og kommersielle universiteter kommet mye lenger i mange andre land. Kritiske refleksjoner over universitetsutviklingen i Nord-Amerika og Storbritannia er relevante for Norge fordi vi forholder oss strengt til den angloamerikanske tradisjonen, både språklig

(med publisering på engelsk, ofte i tidsskrifter med opprinnelse fra USA eller Storbritannia) og akademisk-strukturelt (for eksempel med overgang til bokstavkarakterer (selv om de brukes annerledes enn i USA) og bachelor-, master- og ph.d.-grader). Norske universitetsrektorer liker dessuten å sammenligne «sine» universiteter med de beste i USA og England, selv om de fleste av oss innser den manglende realismen i slike sammenstillinger. Det er med andre ord mye som tyder på at sektoren for forskning og høyere utdanning i Norge vil tilnærme seg (men henge noe etter) den utviklingen vi ser i disse landene.

Om vi ser på situasjonen i USA, advarer flere kritikere mot en ruinering av universitetene. Flere utviklingstrekk peker i sådan retning: stadig lavere grad av offentlig finansering, større avhengighet av økte avgifter fra studentene og dermed mer gjeld og/eller økte økonomiske klasseforskjeller, da færre har råd til å studere. Større behov for private gaver på institusjonsnivå medfører større innblanding fra velstående velgjørere. Ulikheter i mange dimensjoner vokser: økt bruk av midlertidige ansatte med kortvarige kontrakter, økende forskjeller mellom rike og fattige institusjoner. Ikke minst mister institusjonene mange av sine særtrekk, med mer bruk av forretningsmessig ledelse og styrever med liten grad av akademisk representasjon, som er opptatt av gode evalueringer heller enn å komme opp med ny kunnskap, og en måling av utdanningen ut fra begrepet «human kapital» heller enn kulturelle og intellektuelle ressurser (Scott 2019:8–9).

Denne antologiens kapitler

På bakgrunn av de skisserte utviklingstrekken, en rekke kritiske innspill i norsk debatt, samt «advarsler» fra den internasjonale litteraturen, tar denne antologien for seg mange aspekter ved utviklingen innenfor norsk universitets- og høyskolesektor.

På mange måter handler boka om ulike tilfeller av det organisasjonsforskerne kaller «perverteringer», det vil si situasjoner hvor ulike systemer endrer eller fordreier praksis i så ekstreme retninger at de vil framstå som lite hensiktsmessige om man ser bort fra systemene som sådan. Systemene blir på en måte «seg selv nok» eller «et mål i seg selv». Et sentralt eksempel er finansieringsordningen. En betydelig del av institusjonenes budsjett er basert på «produksjon» av studiepoeng, og denne «produksjonsmentaliteten» kan oppfattes som en pervertering (fordreining) av undervisningens mål i retning av heller å få kandidater uteksaminert på normert tid enn å sørge for at de får med seg et vell av kunnskap, ferdigheter og dannelse. Tilsvarende har vi kommet langt innenfor forskning *qua* publisering, hvor det gjelder å spy ut flest mulig poenggivende artikler selv om de innholdsmessig skulle vise seg å være helt poengløse (Alvesson, Gabriel og Paulsen 2017).

Gjennom 22 kapitler (inkludert denne introduksjonen) går vi fra de mest erfaringsnære utviklingstrekk til større internasjonale drivkrefter innenfor forskning og høyere utdanning. Hvert enkelt kapittel kan være begrenset til et tema, problemområde (som for eksempel styring, økonomi, tellekanter, NPM, eksellens-fetisjisme, språk) eller vinkling (for eksempel historisk, sosiologisk, økonomisk).

Dag O. Hessen tar utgangspunkt i egne erfaringer med e-poster fra det han kaller «pirattidsskrifter» som frister med rask publisering i et marked hvor forskeres tellekanter gis stor betydning. Hessen peker på et behov for en reflektert holdning fra forskere om hva de vil med sin forskning, for å dempe individuell konkurranse og heller innta et bevisst samfunnsansvar.

Pål Veiden diskuterer utfordringen med det økte antallet (byråkratiske) oppgaver som gjøres av vitenskapelig ansatte, og som

skaper et mindre fritt akademi. Med utgangspunkt i egne erfaringer peker Veiden på hvordan stadige pålegg i en situasjon under konstant endring synes best håndtert med en god porsjon ironi. Er det slik at stadig flere i sektoren tvinges inn i det ironiske feltet?

Bente Rasmussen analyserer kvinners karrieremuligheter med utgangspunkt i tre typer ulikhetsregimer i akademia: professorstyret, det demokratiske universitet og «foretaksuniversitetet». Hun peker på hvordan den siste fasen framelsker internasjonal mobilitet og «eksellens», og hvordan muligheten til å vie all sin tid (også fritid) til fag og dermed nedprioritere familie blir forutsetningen for akademisk karriere.

Thomas S. Jakobsen, Silje A. Andresen, Eli Smepllass, Ida Marie Henriksen og Hilde Refstie diskuterer hvordan etableringen av nye kanaler for kritikk gir spillerom for aksjonisme utover vanlig debatt deltakelse med kronikker og lignende. De eksemplifiserer dette ved *New University Norway* og *ProtestPub*. Kapitlet er skrevet av initiativtakerne selv, og de bruker erfaringene som grunnlag for optimisme om grasrotinitiativ og et modigere debattklima, men ser også behov for sterkere nettverk mellom kritikere.

Bente Rasmussen, Ann Sætnan og Gunhild Tøndel analyserer via et vitenskapelig «selvstudium» hvordan økt bruk av tellende, formaliserte målesystemer skaper skjevfordelinger i sektoren, en såkalt «matteuseffekt», hvor den som har mye, får mer, og den som har lite, kan miste det lille hen har. Mens slike skjevheter kan forstås som ønskede strategiske prioriteringer, er det lite som tyder på at slike bevisste valg samsvarer med fordelingen av faktiske faglige kvalifikasjoner.

Mitt eget kapittel er basert på boka *Hva er fellesskap* (Tjora 2018). Jeg skisserer her ulike sosiale mekanismer som holder universitetsarbeidet sammen med et minimum av transaksjonskostnader. Jeg har benyttet redaktørfaringen fra mine år i *Sosiologisk tidsskrift* til å underbygge verdien av den akademiske dugnadsånden som effektiv koordinering på tvers av institusjoner heller enn som en romantisk tilbakeskuende drømming.

Thomas Hylland Eriksen tar tak i overgangen til et universitet preget av telling og indikatorer og problematiserer hvordan vekten på det tellende skaper en rekke problemer knyttet til publiseringskvalitet, språk, artikkeloverflod, dugnadsinnstilling og så videre. Samtidig peker Eriksen på økende motstand mot økonomiske modeller for sektoren, blant annet med bevegelsen «slow science», som forsøker å demme opp for en samlebandsmodell for publisering som vil kunne skade forskningens reelle bidrag til samfunnet.

Michael Jones følger opp Eriksens tema med en analyse av vitenskapelig publisering og stiller spørsmål om forskningsmessig kvalitet kan måles kvantitativt. Han kritiserer bruken av publiseringspoeng (tellekantsystemet) og tidsskriftenes «impact factor» (telling av siteringer som mål på tidsskriftets innflytelse) som mål på kvalitet. Han er særlig opptatt av hvordan «impact factor» har blitt innført som et markedsverktøy av de store internasjonale forlagene, noe som neppe vil kunne gjenspeile den enkelte vitenskapelige artikkelens kvalitet. Han stiller slike ytelsesindikatorer opp mot andre typer vitenskapelig arbeid som ikke blir telt, men som likevel er viktig for å sikre forskningskvalitet.

Også **Jørgen Lund** er opptatt av utviklingen innenfor publisering av forskning, men konsentrerer seg om språk. Han

diskuterer den akademiske språkproblematikken og er særlig opptatt av brytninger mellom «morsmålmessig logos», altså tankens avhengighet av et velkjent språk, og en bestemt politisk og institusjonelt etablert utvikling mot akademikerengelsk som standard. Lund viser hvordan man bør forstå språket som noe mer enn formidling, og at overgangen til engelsk som standard-språk medfører tap av presisjon og nytenkning.

Sigrun Haugdal Hitland, Brita Fladvad Nielsen og Hilde Refstie analyserer studenters deltakelse i debatten om universitetenes utvikling. De peker på manglende engasjement (opprør) blant dagens studenter, og at de i liten grad får føling med større universitetspolitiske trender, blant annet på grunn av liten kollegial (uformell) kontakt med de ansattes «voksne fellesskap». Svakt engasjement er dermed ikke bare studentenes eget anliggende, men knyttet til manglende rom for debatt og fagfellesskap utover formell undervisning.

Silje A. Andresen, Ida Marie Henriksen, Thomas S. Jakobsen, Michael Jones og Nina Helen Aas Røkkum diskuterer trusselen mot universitetsdemokrati og kollegial omsorg med basis i personlige erfaringer fra tre interne formelle medvirkningsorganer (styrer). På tross av formell medvirkning peker de på fire trusler: svekkelse av de valgte organers reelle innflytelse, mindre direkte medbestemmelse over egen arbeidssituasjon, ansatte heller enn valgte ledere samt rapporteringskrav (ved NPM) heller enn ansvarlighet.

Også **Arve Hjelseth**s kapittel er knyttet til styring. Han diskuterer forholdet mellom statlig ansvar, markedsstyring (NPM) og premisser for akademiske frihetsgrader. Særlig problematiserer han sammenhengen mellom fristilling fra staten (foretaksmodell) og politisk eller markedsmessig uavhengighet. Et vesentlig

poeng er at en forventning om økende ekstern (statlig uavhengig) finansiering lever i beste velgående selv om en overgang til foretaksmodell ikke har blitt aktuelt.

Selv om **Trond Kongsvik** og **Oscar Amundsen** skriver om et annet tema, er kapitlet deres i likhet med de to foregående knyttet til ideologiske føringer. De to undrer seg over hva som kan forklare promoteringen av åpne kontorlandskap i UH-sektoren, til tross for forskningen som peker på dette som en dårlig løsning, og over hvilke konsekvenser de vil kunne få. De konkluderer med at behovet for «spennende» heller enn funksjonelle løsninger, endringskynisme med overfladisk medvirkning og funksjonell dumhet hvor bare enkelte tekniske aspekter tas hensyn til, ser ut til å trumfe kunnskapsbasert arbeidsplassdesign.

I likhet med Kongsvik og Amundsen er **Thomas Dahl** opptatt av universitetet som fysisk miljø. Han diskuterer universitetsidealer realisert ved campus- og campusutvikling, med grunnlag i utviklingen av universitetssenteret på Dragvoll (AVH/NTNU), som åpnet i 1978. Dahl peker på at Humboldtske idealer som isolasjon (ensomhet) og frihet ble lagt til grunn for senteret, men at en mer funksjonalistisk styringslogikk med universitetet som kunnskaps- og kandidatleverandør (*samfunnsoppdrag* heller enn *dialog*) har degradert Dragvoll-modellens status og aksept i den norske universitetstanken.

To kapitler tar for seg konkrete studieprogrammer eller disipliner og diskuterer formingen av disse. **Skender Redzovic** og **Graham Clifford** undersøker hvordan profesjonsutdanningene innenfor helse- og sosialfag vil utvikle seg etter at de i stadig større grad forankres i universitetsmiljø. Et større trykk på forskning synes fornuftig for å styrke fagmiljøene. Samtidig problematiserer forfatterne hvordan overgangen til universiteter

for høyskolene kan se ut til å innebære mer sentralisert ledelse i den hensikt å gjøre dem til aktører i et kunnskapsmarked, noe som vil redusere de ulike miljøenes muligheter til selvstendige prioriteringer.

John A. Hunnes og **Torunn S. Olsen** diskuterer i sitt kapittel utdanningsinstitusjonenes ansvar for å danne reflekterte og kritiske borgere med utgangspunkt i økonomiutdanningen. Ved en historisk gjennomgang av økonomifaget viser de hvordan *økonomismen* har blitt institusjonalisert som kjernen i undervisningen. Resultatet er kandidater som mangler det vidsyn som samfunnet trenger.

Mats Persson tar opp forholdet mellom to *institusjonelle logikker* i sitt kapittel. Mens den *akademiske logikken* fortsatt preger mye av den akademiske praksisen, gjør en markedslogikk seg gjeldende i større grad, blant annet med profesjonell ledelse og målstyring. Særlig peker Persson på hvordan de mange fusjonene i sektoren er rasjonelle ut fra en markedslogikk, hvor posisjonering på nasjonale og internasjonale forsknings- og utdanningsmarkeder blir vesentlig.

Espen Leirset har en litt annen inngang til samme tema; han benytter begrepet konkurransestaten som sentralt konsept og viser hvordan universitetene forstås som en kilde til å hjelpe nasjonen i konkurransen mot andre stater. Mens velferdsstaten er innoverskuende, er konkurransestaten utoverskuende, med forskning og utdanning som sentrale verktøy. En hovedbegrunnelse for gode universiteter blir dermed at de vil kunne gi et nasjonalt konkurransefortrinn.

Knut Sørensen tar utgangspunkt i 16 sentrale reforminitiativ innenfor UH-sektoren siden tusenårsskiftet og hevder at dette

er et endringstrykk uten sidestykke. Sørensen peker særlig på reformenes ideologiske grunnlag, blant annet ved at de hermer etter reformer fra næringslivet og store universiteter i USA. Den økende graden av målstyring som reformene fremmer, kan i norsk sammenheng best forstås som byråkratiske utopier.

Knut Kjeldstadli tar utgangspunkt i to universitetsmodeller, Humboldt-modellen og markedsmodellen og hevder at begge disse er utilstrekkelige: markedsmodellen fordi nytte settes lik fortjeneste, og Humboldt-modellen fordi det ikke er åpenbart at kunnskap som sådan har en egenverdi når store samfunnsutfordringer ligger foran oss. Som alternativ foreslår Kjeldstadli «samfunnsuniversitetet», som har som mål å betjene allmennheten ut fra en gjensidig samfunnskontrakt (heller enn et samfunnsoppdrag), med valgte ledere og hvor også fagforeningene spiller en tydelig rolle.

Tor Halvorsen diskuterer utviklingen innenfor universitetssektoren i lys av det økonomiske vekstparadigmet. Han viser hvordan store internasjonale sammenslutninger, særlig OECD, har lagt føringer på universitetenes rolle i en global, konkurransepreget kunnskapsøkonomi. Han diskuterer hvorfor vekstparadigmet blir utfordret av Paris-avtalen og lanseringen av FNs bærekraftsmål. Påstanden er at de globale utfordringene krever en ny kunnskapspolitik som bryter med vekstparadigmets hegemoni.

Veien videre

Generelt sett representerer denne antologien og dens kapitler en motstand mot mange av de utviklingstrekkene som vi ser både i bakspeilet og framover i universitets- og høyskolesektoren.

Vi er tvilende til at den politikk som føres for sektoren, er til sektorens og samfunnets beste, og vi er bekymret for at vi ender opp i en slags sirkelargumentasjon, hvor måling, telling og belønning av det tellelige antas å antyde stadig mer eksellens, men hvor verdimesig betydning ikke etterspørres. En opphøysing av «impact» fører ikke nødvendigvis til mer kvalitet, men blir en indikasjon på i hvilken grad man understøtter mektige (politiske og/eller økonomiske) samfunnsinteresser (jf. Brewer 2013; Docherty 2014). Heller enn å *levere* kandidater til fortsatt økonomisk vekst bør våre institusjoner (*ut*)danne kritiske og modige samfunnsborgere til et styrket demokrati som kan stå imot de mektige og udemokratiske krefter som stadig gjør seg gjeldende. Om vi gjennom våre universiteter greier å formidle at studentene skal *skape* nye ansvarlige samfunnsfelleskap (jf. Tjora 2018:147) heller enn bare å *leve* i dem, har vi oppnådd mye.

Spørsmålet vi må stille i en slik konstruktiv ånd, er hvordan vi (som akademikere, politikere, borgere, studenter og velgere) kan påvirke utviklingen av sektoren. Det er ingen klare svar på dette, men i alle fall er det sikkert at kunnskaps- og erfaringsbasert kritikk må føres fram på alle nivåer innenfor sektoren og i politikken for å bidra til en større langsiktig refleksjon over hva vi (som nasjon) vil med institusjonene for forskning og høyere utdanning. Kanskje kommer vi heller ikke utenom driften av et slags «hemmelig universitet» – hvor mange av oss vil opprettholde en «ubegrenset vitenskapelig ånd» (Docherty 2014:126), og hvor vi skriver tekster utenfor formatene og driver formidling (alt uten at det gis ett eneste poeng eller andre former for institusjonelle insentiver) – som eksisterer parallelt med det offisielle, markedsrettede universitetet. Jeg opplever nok at dette allerede er situasjonen i norske disiplinstitutter, hvor i alle fall mange av de faste vitenskapelige ansatte gir *blanke blaffen* i mye av påtrykket ovenfra som en form for minimalistisk respons¹² for å få tid til viktig og tidvis langsomt faglig arbeid.

Mens dette blir en form for implisitt (men like fullt effektiv) motstand, er den eksplisitte *universitetskampen* viktig. Alt tyder på at vi ikke kan overlate ansvaret for sektoren verken til politiske broilere i ministerposisjon eller til karriereorienterte ansatte rektorer og dekaner. Snarere må en bedre vertikalt forankret styring på plass om universiteter og høyskoler skal ha noe å bidra med i bred samfunnsmessig forstand også om 30 år.

Erfaringer, analyser og perspektiver som presenteres i denne boka, kan bidra til en bedre informert diskusjon om utviklingen av forskning og høyere utdanning, men vi er nøkterne i vår forventning om våre teksters betydning (impact!). Med det endringstrykket som ser ut til bare å eskalere i sektoren, er langt mer enn kritiske tekster nødvendig. Om denne bokas innspill uansett kan inspirere til mer høylytt refleksjon, oppstart av skadebegrensning og sågar aktivisme, har vi i alle fall bidratt med *noe*.

Takk

Takk til Bente Rasmussen, Michael Jones og Knut Sørensen for nyttige innspill til et tidligere kapittelutkast.

Noter

- 1 Markedstenkning kan i denne sammenheng forstås bredt, som tilpasning til eksterne faktorer, finansierbar og kommersialiserbar forskning og populære studie- og etterutdanningstilbud.
- 2 Det betyr at for eksempel professorer må skaffe ekstern finansiering for å opprettholde forskningsaktivitet og for å beholde sin stilling.
- 3 Se også kapittel 9 (note 3) og kapittel 12 (side 283).
- 4 Såkalt fagfellevurdering som skjer mellom kolleger, som oftest anonymt begge veier, hvor den som vurderer en tekst ikke vet hvem som er forfatter, og hvor forfatter ikke vet hvem det er som vurderer teksten.
- 5 Se også kapittel 15.
- 6 Takk til Knut Sørensen for viktige innspill til kritiske betraktninger av Humboldt-modellen.
- 7 Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen, et forvaltningsorgan under Kunnskapsdepartementet.
- 8 Begrepet «studentfabrikk» ble etablert allerede på 1970-tallet for denne formen for undervisning i det framvoksende masseuniversitetet.
- 9 For eksempel reformerte jeg innføringsemnet SOS1000 Innføring i sosiologi ved NTNU til høstsemesteret 2018 med firedelt eksamen og tettere oppfølging av studentene ved bruk av flere læringsassistenter. Det medførte at andelen beståtte eksamener økte fra 69 prosent (123 bestått av 179 oppmeldte studenter) til 94 prosent (179 av 191 oppmeldte), en relativ økning på 36 prosent (Hirrich 2019:32).
- 10 Den norske modellen, med gratis universitetsutdanning både for innenlandske og utenlandske studenter, er svært sjelden.
- 11 Jf. Iris Leikanger i artikkelen «Elfenbenstårnet og fabrikkene», *Morgenbladet*, 27. september 2019.
- 12 <https://khrono.no/andresen-byrakerati-meninger/laer-deg-minimalistisk-respons-og-forenkle-din-faglaerer-hverdag/404435>.

Referanser

- Alvesson, M. (2012) 'Do we have something to say? From re-search to roi-search and back again', *Organization*, 20 (1): 79–90.
- Alvesson, M., Gabriel, Y. og Paulsen, R. (2017) *Return to meaning: a social science with something to say*. Oxford: Oxford University Press.
- Bennedich-Björkman, L. (2016) 'Forskningsuniversitetet som kreativt miljø', i Öberg, S.A., Bennedich-Björkman, L., Hermansson, J., Jarstad, A., Karlsson, C. og Widmalm, S. (red.) *Det hotade universitetet* (s. 203–214). Stockholm: Dialogos.
- Berg, M. og Seeber, B.K. (2016) *The Slow Professor: Challenging the Culture of Speed in the Academy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Berman, E.P. (2012) *Creating the Market University*. Princeton: Princeton University Press.
- Boston, J. (2011) 'Basic NPM Ideas and their Development', i Christensen, T. og Læg Reid, P. (red.) *The Ashgate Research Companion to New Public Management* (s. 17–32). Burlington: Ashgate.
- Brewer, J.B. (2013) *The Public Value of the Social Sciences: An Interpretive Essay*. London: Bloomsbury.
- Collini, S. (2012) *What are universities for?* London: Penguin Books.
- Connell, R. (2019) *The Good University: What universities actually do and why it's time for radical change*. London: Zed Books.
- Docherty, T. (2014) *Universities at War*. London: Sage Swifts.
- Elvebakk, B. og Enebakk, V. (2006) 'Kunnskapsløst kunnskapsløft', i Hagen, E.B. og Johansen, A. (red.) *Hva skal vi med vitenskap?* (s. 13–26). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ese, J. (2019) *Defending the university? Academics' reactions to managerialism in Norwegian higher education*. Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Arbetsvetenskap. Karlstad: Karlstads universitet.
- Gouldner, A. W. (1957) 'Cosmopolitans and Locals: Toward an Analysis of Latent Social Roles – I', *Administrative Science Quarterly*, 2 (3): 281–306.
- Gouldner, A.W. (1958) 'Cosmopolitans and Locals: Toward an Analysis of Latent Social Roles – II', *Administrative Science*

- Quarterly*, 2 (4): 444–480.
- Hirrich, A. (2019) *Evaluering av A3S (aktiv studiestart i sosiologi)*. Rapport fra Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Trondheim: NTNU.
- KD (2005) Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- KD (2015) Konsentrasjon for kvalitet – Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kjeldstadli, K. (2010) *Akademisk kapitalisme*. Oslo: Res Publica.
- KUF (2001) Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Mirowski, P. (2018) 'The future(s) of open science', *Social Studies of Science*, 48 (2): 171–203.
- Nash, K. (2019) 'Neo-liberalisation, universities and the values of bureaucracy', *The Sociological Review*, 67 (1): 178–193.
- NTNU (2017) *Kunnskap for en bedre verden. Strategi 2018–2025*. Trondheim: NTNU.
- Scott, J.W. (2019) *Knowledge, Power, and Academic Freedom*. New York: Columbia University Press.
- Svallfors, S. (2016) 'Forskningspolitikk og kunnskapshinder', i Öberg, S.A., Bennich-Björkman, L., Hermansson, J., Jarstad, A., Karlsson, C. og Widmalm, S. (red.) *Det hotade universitetet* (s. 143–153). Stockholm: Dialogos.
- Tjora, A. (2015) Det norske universitetet: mellom kreativ nyordning og styrt overflateproduksjon. Presentasjon på *NEON-konferansen*. Trondheim.
- Tjora, A. (2018) *Hva er fellesskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- von Lüde, R. (2012) 'From Humboldt to Market: Competition and Excellence as New Governance Principles in the German University System', i Schuetze, H.G. og Mendiola, G.A. (red.) *State and Market in Higher Education Reforms*. Boston: Sense Publishers.
- Øfsti, A. (2016) *Universitetet - Lost in translation? Opptegnelser fra en overgang*. Trondheim: Eget forlag.